

встановлюється відповідно до умов надання допомоги по безробіттю у разі надання допомоги по безробіттю, визначеному для відповідної категорії безробітних.

Висновки. Для активізації власних зусиль безробітних працівників центри зайнятості допомагають розробити самостійного пошуку роботи незайнятим громадянам. План допомагає організувати самоорганізуватися, систематизувати свої зусилля, сприятиме формуванню його відповідальності за дії щодо пошуку місця роботи. Складання та реалізація плану також запобігатимуть дезорганізації поведінки безробітного, пом'якшать негативні наслідки стану безробіття. До плану самостійного пошуку роботи вносяться ті заходи, що здатні ефективно сприяти працевлаштуванню безробітного, виходячи з його бажань і намірів. Можливостей реального стану ринку праці. Складання плану – це спільна робота спеціаліста центру зайнятості та клієнта. І для того, щоб план самостійного пошуку роботи був реальний, спеціаліст повинен провести профдіагностичне обстеження безробітного та здійснити аналіз стану ринку праці.

Література

1. Маршавін Ю.М., Ляміна Л.С., Фокас Л.М., Руженський М.М., Поліванов В.С. та інші. Єдина технологія обслуговування незайнятого населення в центрах зайнятості України – К.: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості, 2000. – С.300.
2. Деякі аспекти проведення профорієнтаційної роботи з безробітними: Методичний посібник. – Житомир, 1999. – 40 с.
3. Втратив роботу, що далі: Методичний посібник. – Київ, 2005.
4. Закінчив навчання – мрієш про роботу: Методичний посібник. – Київ, 2005.

Л.В. Рень,

аспірантка кафедри соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету Чернігівського державного університету імені Т.Г. Шевченка

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК ФАКТОР ПОШИРЕННЯ ЯВИЩА “ДІТИ ВУЛИЦІ”

Настановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку соціальних відносин характеризуються проявом та поширенням негативних явищ у суспільстві, серед яких особливу увагу привертають діти вулиці.

За визначенням ЮНІСЕФ, діти вулиці – це неповнолітні, для яких вулиця є широким розумінні слова містить і незайняте житло, і незаселені землі і вулиця стала постійним місцем перебування [3, с. 4]. В Україні це поняття законодавчо не визначено. Однак, є підстави стверджувати, що воно об'єднує у собі два інших – безпритульні та бездоглядні діти.

Значимо, що проблема існування безпритульних дітей не нова для нашої держави. Зокрема, дослідники виділяють три хвилі поширення цього явища, які пов'язані з суспільними катаклізмами, такими як: світовими та громадянськими війнами, голодомором. Внаслідок цього діти втрачали батьків, ставали сиротами. Загрозливі масштаби дитячої безпритульності у 90-х роках ХХ ст. змусили науковців констатувати існування четвертої хвилі цього явища. На жаль, армія безпритульних та бездоглядних дітей продовжує зростати. Однак, раніше це було викликано смертю одного чи обох батьків, тобто економічним сирітством, то зараз явище дитячої безпритульності та бездоглядності пов'язане із соціальним сирітством.

Причини появи феномену дітей вулиці на сучасному етапі потребують глибокого аналізу. Поштовхом до залишення сім'ї для дитини часто стає жорстоке поводження та насильство щодо неї. У тематичній державній доповіді про становище дітей в Україні (2003 р.) згідно з результатами опитування серед експертів було визначено, що жорстоке поводження найбільше поширене в Україні саме в сімейному середовищі; у сім'ї дитина зазнає всіх проявів жорстокого поводження [8, с.56].

Проблема поширення дитячої безпритульності досліджувалась у працях багатьох науковців. Так, характеристику понять “діти вулиці”, “безпритульність”, “бездоглядність” можна знайти в працях А.Капської, О.Безпалько, О.Панова, С.Толстоухової, Є.Холостової. Розробку педагогічних аспектів вирішення згаданої проблеми здійснювали Ю.Антонян, М.Асанова, В.Боровик, Л.Волинець, Ф.Думко, М.Казакіна, Г.Лактіонова, В.Оржеховська, П.Пономаренко, Н.Щербак. Психологічні аспекти насильства щодо підлітків та соціально-психологічні особливості дітей-жертв насильства розроблялися у дослідженнях А.Асмолова, Т.Драгунової, В.Знакова, Н.Зинов'євої, Л.Зюбіна, Н.Максимової, Д.Фельдштейна та ін. Юридичним аспектам насильства щодо підлітків присвячені дослідження Т.Барило, Ф.Бурчака, Б.Волкова, І.Кона, В.Кривуші, Г.Краснюка, Ф.Лопушанського та ін.

Специфіка професійної діяльності соціального педагога з "дітьми вулиці" досліджувалася Л.Артюшкіною, А.Паляничко. Науковець Т. Алексєєва зосередила свою увагу на інтегрованому характері причин дитячої бездоглядності. Дослідниці А.Зінченко, Н.Максимова, Т.Зайцевська досліджують бездоглядних дітей як окрему соціальну групу та виявили, що головна причина поширення "дітей вулиці" – сімейне неблагополуччя.

Вітчизняні науковці, розглядаючи питання поширення дитячої безпритульності, основною причиною цього явища вважають сімейне неблагополуччя в цілому. На нашу думку, насильство в сім'ї та поява і поширення явища "дітей вулиці" мають прямий зв'язок, і тому ця проблема потребує окремого вивчення та аналізу. Мета нашої статті – з'ясувати особливості проявів насильства в сім'ї, проаналізувати його вплив на поширення дитячої безпритульності та запропонувати шляхи вирішення проблеми.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Негативною нормою нашого сьогодення стало насильство в сім'ї по відношенню до дітей. Так, за даними Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, близько 90% дітей віком від 15 років повідомили про те, що були свідками сварок, пияцтва батьків, 30% – про елементи фізичного насильства з боку батьків чи інших дорослих осіб стосовно себе, 7% зазнали сексуальних домагань та принижень [10, с.16].

Одним із наслідків сімейного насильства є втеча дітей із дому. Опитування дітей-втікачів показало, що на їх рішення впливають наступні фактори: "б'є батько" – 27%, "б'є мати" – 13%, "алкоголізація батьків" – 20%, накопичення вербальних конфліктів з батьками (без рукоприкладства) – 7% [1, с.193]. Отже, більшість батьків порушують права дитини, своєю жорстокою поведінкою провокують втечі дітей.

Між тим, українське законодавство захищає дітей від насильства. Так, у Конституції України зазначається, що "...будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом" (ст.52). Держава гарантує дитині право на захист від усіх форм насильства (Закон "Про охорону дитинства", ст. 10).

Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" визначає насильство як "будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному та психічному здоров'ю" (ст. 1). У Законі виділено чотири основні види насильства в сім'ї – фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

У практиці соціальної роботи щодо насильства над дітьми в сім'ї часто використовується поняття "жорстоке поводження з дітьми". Жорстоке поводження з дітьми визначають як навмисні дії (чи бездіяльність) батьків, вихователів чи інших осіб, які наносять шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини [9, с.89].

Науковці, зокрема М. Асанова, В. Бондаровська, І. Алексєєва та І.Новосельський, Н.Зінов'єва та Н. Михайлова та ін., виділяють наступні види жорстокої поведінки щодо дітей:

- фізичне насильство – нанесення фізичних пошкоджень, тілесні покарання, а також залучення дітей до вживання алкоголю й наркотиків,

значимо, що фізичне насильство являється однією із найбільш повсюджених форм насильства над дітьми;

- сексуальне насильство – використання дитини для задоволення сексуальних потреб дорослих, залучення до дитячої проституції, у тому числі з використанням порнографічної літератури, фотографії, кінофільмів тощо з метою отримання прибутку;

- психологічне (емоційне) насильство – відсутність любові та уваги до дитини, приниження її людської гідності, грубість (словесні образи, погрози тощо). Варто звернути увагу на те, що це не окрема дія, а характер ставлення до дитини з боку батьків;

- зневаження основних потреб дитини – відсутність умов для нормального життя дитини, турботи про її здоров'я та розвиток [9, с.89].

Останнім часом виділяють ще одну форму жорстокого поводження з дитиною, а саме – економічне насильство. Так, у Законі України "Про попередження насильства в сім'ї" економічне насильство визначається як умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я (ст. 1). На нашу думку, поняття "економічне насильство" несе більше юридичне навантаження. У практиці соціальної роботи та соціально-педагогічної допомоги частіше доводиться зустрічатись з фізичним, сексуальним, психологічним (емоційним) насильством та недбалим ставленням до дитини.

Зауважимо, що зазвичай фізичне насильство супроводжується психологічним, а сексуальне – фізичним та емоційним. Тому варто мати на увазі, що насильство в сім'ї носить комплексний характер. У зв'язку з цим, В.Васильєв, Н.Гайдаренко, В.Пирожков, Л.Дмитрієва пропонують визначати це явище як домашнє насильство, підкреслюючи, що це особливий вид злочинів, який включає всі види насильства одночасно: економічне, фізичне, сексуальне, психологічне, моральне та ін. [1, с.194].

Дитяча бездоглядність також вважається жорстоким поводженням з дитиною. Це явище проявляється у зменшенні чи відсутності контролю з боку батьків чи опікунів над діями дитини і пов'язане з цим недостатнє почуття відповідальності за її фізичне і психічне благополуччя, у результаті чого підвищується ризик потрапляння дитини в різноманітні небезпечні ситуації [5, с.89]. Причому, неповнолітній формально знаходиться під батьківським піклуванням, зберігає емоційну прив'язаність до одного чи декількох членів сім'ї, але більшу частину часу він наданий сам собі.

Догляд за дитиною не зводиться лише до контролю над її поведінкою, навчанням, дозволяям. Це, у першу чергу, наявність внутрішнього духовного зв'язку з дитиною, взаєморозуміння і підтримка її в будь-якій ситуації.

Бездоглядність є кроком до безпритульності. Безпритульні діти – це діти, які залишилися без батьківського піклування, втратили їх, чи діти, батьки яких позбавлені батьківських прав, а також не отримують піклування в тих чи інших закладах [2, с.306]. Початкову фазу цієї соціальної патології складає бездоглядність, а кінцевою стає безпритульність, яка і визначає становище неповнолітнього, його своєрідний соціальний статус.

Порушення, що виникають внаслідок насильства, впливають на всі рівні функціонування дитини: пізнавальну сферу, апетит і сон, виникає багато соматичних скарг, спостерігаються стійкі зміни особистості, які заважають самореалізації дитини в майбутньому і викликають порушення поведінки: ранню алкоголізацію, наркотизацію, аутоагресивну поведінку.

Неповнолітні, особливо підлітки, до яких застосовується фізичне сексуальне чи емоційне насильство, схильні давати чіткі реакції, які проявляються у втечах з дому, пошук підтримки в асоціальних компаніях. Часто батьки самі примушують дітей до асоціальної поведінки: здійснювати крадіжки, жебракувати та бродяжити. Така поведінка з боку батьків у відношенні до дитини визначається як емоційне насильство.

Насильство в сім'ї є великою травмою не лише для тих, хто його переживає, але і для свідків цього насильства, молодших за віком дітей. Відбувається вторинна віктимізація, яка полягає в переживанні свідками насильства таких психологічних наслідків, які відчуває жертва [1, с.194]. Насильство, що повторюється, має довгострокові наслідки і веде до значних психологічних страждань, постійного почуття страху, депресії, посттравматичного синдрому. Діти, які піддавалися жорсткому поводженню в сім'ї, часто стають об'єктом насильства з боку однолітків, вчителів та інших людей. Це пов'язано з низькою самооцінкою, слабкою волею, які виникають у неповнолітнього внаслідок жорсткого поводження з нею з боку батьків.

Шкідливим соціальним наслідком жорсткого поводження з дитиною є відтворення насильства в майбутньому, прийняття насильницької моделі існування сім'ї як норми. Це є однією з причин поширення жорстокості щодо дітей у нашому суспільстві. Дослідниця В.Бондаровська пропонує розглядати наступні причини жорсткого поводження з дітьми:

- наявність негативних моральних якостей у дорослих;
- конфліктні ситуації у сім'ї;
- незадоволення батьків своїм способом життя, соціальним станом, відсутністю роботи чи іншими невдачами [9, с.89].

У зв'язку з останньою причиною існує гіпотеза, висунута А.Прихожан, Н.Толстих, про те, що саме 90-ті роки ХХ ст. дали поштовх для розповсюдження негативних явищ. Сьогоднішні діти народилися якраз у той час, в епоху різкої зміни суспільного устрою, коли значна кількість наших громадян опинилася в стані соціального стресу, втрати орієнтирів. Люди, які були виховані в тоталітарному суспільстві, виявилися не готовими до стрімких змін. У зв'язку з цим вони не могли знайти роботу, засоби до існування. Втративши впевненість у собі, вони відчували тривогу, депресію і не могли захистити своїх дітей ні матеріально, ні психологічно, не могли утворити стійких, теплих емоційних стосунків з ними. Саме діти таких батьків складають зараз значний відсоток безпритульних дітей [7, с.89]. Стресові ситуації, а тим більше глобального характеру, сприяють виникненню агресії, прояву насильства в сім'ї.

Проблема насильства в сім'ї досить актуальна для нашого суспільства. Її намагаються вирішити, створюючи спеціальні установи для жертв насильства (кризові центри, центри соціально-психологічної реабілітації для жертв насильства). Проводиться профілактична робота в школах, яка передбачає надання учням правових знань, в тому числі про недопущення будь-яких форм

насильства по відношенню до неповнолітніх. Однак, як показує практика, діти, які зазнають жорсткого поводження, звертаються по психологічну допомогу вкрай рідко. Натомість все частіше жертви насильства тікають на вулицю.

Висновки. Таким чином, насильство в сім'ї та дитяча безпритульність – це проблеми, які лежать в одній площині. Як показало вивчення, діти, які опиняються у притулках для неповнолітніх та звертаються до спеціалізованих установ по роботі з безпритульними дітьми (Центр соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці), у більшості випадків були об'єктами жорсткого поводження з боку батьків, близьких родичів. Тому, говорячи про подолання явища дитячої бездоглядності та безпритульності, варто звернути увагу на насильство в сім'ї як фактор розповсюдження цього явища. На нашу думку, слід визначити це як напрямок профілактики поширення негативного феномену "діти вулиці". У зв'язку з цим пропонуємо наступні рекомендації спеціалістам соціальної сфери:

- удосконалити існуюче законодавство про попередження насильства в сім'ї так, щоб воно реально діяло;
- поширювати правові знання серед батьків та дітей шляхом розповсюдження соціальної реклами у ЗМІ, проводити спеціальні заняття для дітей, обговорювати актуальні питання на батьківських зборах;
- надавати індивідуальні та групові консультації батькам у спеціалізованих закладах;
- звернути особливу увагу на своєчасне виявлення та надання допомоги групам ризику;
- відпрацювати конкретні механізми ведення випадку, чітку взаємодію спеціалістів, міждисциплінарної команди з метою ефективної роботи щодо попередження та подолання насильства в сім'ї.

Література

1. Гоголева А.В. Беспризорность. Социально-психологические и педагогические аспекты. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 2004. – 464с.
2. Девиантология: Хрестоматия /Автор-составитель Ю.А.Клейберг. – СПб.: Речь, 2007. – 412с.
3. Діти вулиці: хто вони і як їм допомогти / Упоряд.: О.Главник, Н.Комарова. – К.: Главник, 2006. – 112 с.
4. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 р.
5. Зиновьева Н.О., Михайлова Н.Ф. Психология и психотерапия насилия. Ребёнок в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2005. – 248с.
6. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К., 1996.
7. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 400с.
8. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року. – К., 2004.
9. Психологічна допомога сім'ї /Упоряд. Т.Горнчаренко. – К.: Вид. дім "Шк. світ", Вид. Л.Галіцина, 2005. – 128с.
10. Снятиня М. "Діти вулиці" потребують допомоги // Голос України. – 2004. – 27 січня (№15).